

TRAUMOJEN KÄYTTÖARVO HISTORIA- POLITIKOINNISSA

KATALIN MIKLÓSSY

*on Aleksanteri-instituutin
tutkija.*

■ Tänä syksynä muistellaan sosialismin romahduksen jälkeisen demokratisoitumisen 20-vuotista taivalta. Entisen itäblokin maat oirehtivat yhä edelleen menneisyyden taakan tähden; siitä ei ole niinkään helppoa päästä eroon. Suvaitsemattomuuden eri muodot, kuten esimerkiksi poliittiset ääri-
liikkeet, romanivastaisuus, homofobia, etniset jännitteet ovat kasvussa. Näyttää siltä, että kaksi vuosikymmentä ei ole riittänyt demokratian pelisääntöjen sisäistämiseen vaan vasta pelkkien demokratian raamien pystyttämiseen. Ja juuri demokraattisen ajattelutavan puutteellisuus luo politiikan pelureille oivan tilaisuuden käyttää menneisyyttä manipulaation tehokkaana välineenä.

Historialliset traumat ovat osoittautuneet politikoinnin välttämättömiksi aarreaitoiksi, siten traumojen hoito ei ole ollut politiikojen etujen mukaista. Historialliset traumat ovat sellaisia sosiaalisia konstruktioita, jotka on irrotettu henkilökohtaisesta kokemustaustasta, siirretty yhteisön yhteiseksi henkiseksi omaisuudeksi ja korotettu yhteisöä määrittäväksi avainkokemukseksi. *Se joka jakaa meidän traumamme, kuuluu meihin.* Koska yhteisön olemassaolon tulevaisuus

on riippuvainen siitä, kuinka identiteetin ydinmäärittelijät pystytään muuttuvassa maailmassa säilyttämään, pitää historiallisia traumojakin periyttää ja uusintaa sukupolvesta toiseen.

Historialliset traumat olivat omiaan helpottamaan esimerkiksi Itä-Euroopan yhteiskuntien muodonmuutoksia. Kommunistisen järjestelmän traumatisointi auttoi selvittämään rajanvetoa menneeseen ja erontekoa syyllisten ja uhrien välillä. Yhteiskunta on tarvinnut synninpäästöä voidakseen aloittaa uuden järjestelmän rakentamisen puhtaalta pöydältä. Tavallisten ihmisten oli valtavan helpottavaa tuudittautua harhakuvitelmaan, että kaikki oli pienen, selkeästi määritellyn ryhmän syytä ja he olivat olleet vain uhreja. Lisäksi kaikki nykyisyydenkin ongelmat, kuten työttömyys, köyhyys ja näköalattomuus, olivat menneisyydestä johtuvia "katastrofeja". Näin traumoilla ei tuotettu pelkästään mustavalkoista historiankäsitystä vaan myös mustavalkoista nykyisyyden ymmärrystä, sillä kontrafaktuaalinen retoriikka oli siirtymäkauden politiikkojen pelastus: *Jos ne entisajan syylliset eivät olisi tehneet tuhojaan, meillä olisi nyt kaikki hyvin. Kaikki meidän vaikeudetban johtuvat heistä.*

Pian huomattiin, että mustavalkoiset totuudet ja selkeästi määritellyt vääryydet helpottivat tavattomasti jokapäiväistä elämää ja navigointia monimutkaisessa maailmassa. Määrittelyn vahvistamiseksi luotiin totuuskomissioita, valtiovallalla suojeltuja historiantulkintoja, terroritaloja ja kansallisen muistin instituutteja sekä näyttäviä paljastuksia keskeisistä yhteiskunnallisista hahmoista entisajan salaisten palvelujen agent-

teina. Jokapäiväisessä henkiinjäämistaistelussa tavalliset ihmiset eivät tarvinnut menneisyyden eivätkä nykyisyyden kompleksisempää ymmärrystä ja siten omatunnon tuskia.

Vastuunpakoilu – niin poliitikkojen kuin tavallistenkin ihmisten – on vaarallinen harha, joka on hidastanut demokratisointia mentaalitasolla. Menneisyys on läsnä erityisesti poliittisessa kulttuurissa, jossa poliitikot käyttävät mielellään entisajan diktatuuriin retorisia keinoja. Demonisoidun pienen ryhmän syyllistäminen ei ole kasvattanut ihmisiä sosiaaliseen vastuunkantoon, sillä syyhän on aina jossakin muualla. Mustavalkoinen maailma ei myöskään suvaitse muita värejä ja näin ollen stalinismin perusajatus, jos *et ole meidän kanssamme olet meitä vastaan*, elää renessanssiaan uusissa demokratioissa.

Mustavalkoisuus on painanut leimansa eritoten nykyiseen vasemmistoon, joka yhdistetään surutta entisajan kommunistihallitsijoihin. Totta onkin, että Itä-Euroopassa sosiaalidemokraattiset ryhmittymät ovat syntyneet kommunistipuolueiden raunioille. Toisaalta yksipuoluejärjestelmän jälkeen kaikki muutkin puolueet on perustettu yhtäläillä entisten puoluejäsenten myötävaikutuksella. Poliittisessa argumentaatiossa on vain se pieni ero, että kun edelliset myöntävät menneisyytensä, jälkimmäiset vetoavat siihen, että he olivat mukana kommunistisessa puolueessa ainoastaan olosuhteiden pakosta. Siirtyminen kommunistisesta retoriikasta sosiaalidemokraattiseen on vain paljon vaikeampaa kuin tehdä täyskäännös vasemmalta oikealle. Sosiaalidemokraateilla agenda ja kieli ovat yhä vielä haussa, koska työväen puolustamisretoriikka on menettänyt uskottavuuttaan sosialismissa. Voisi tietysti olettaa, että kun viimeinen mohikaani, eli entisessä toiminnassa mukana ollut kommunisti, kuolee, päästään vasemmiston syyllistämisestä. Ongelma on kuitenkin siinä, että kommunismin traumatsointi on niin merkittävä manipulointikeino ja poliittisen taistelun väline, että se muiden traumojen tavoin on irrotettu ajatusten kokemuspohjasta. Ne, jotka nykyään syyttävät toisiaan kommunisteiksi, ovat yhä

useammin syntyneet 1970-luvulla, joten parhaassakin tapauksessa he olivat vasta teini-ikäisiä, kun sosialismi kävi kuolin-kamppailuaan.

Lukija voisi erehtyä pitämään edellä kerrottua vain 1990-luvun kysymyksenä. Totta onkin, että tilanne tuli ensimmäisen kerran ja voimakkaammin esille sosialismin romahduksen jälkeen. Traagista kuitenkin on, että mustavalkoisuus on seuranamme tänäkin päivänä ja se aktivoituu erityisesti kriisin aikoina. Poliittisen elämän ”ylihistorisoituminen” merkitsee lähes aina yhteiskunnallista kriisiä, jossa tulevaisuuden konsepti on joutunut vaakalaudalle. Tärkeitä päätöksiä argumentoidaan edelleen menneisyyden traumailla – kuten tehtiin esimerkiksi Natoon ja EU:hun liittyessä tai etnisten konfliktien ratkaisuisissa. Traumot ja mustavalkoiset tunteisiin vetoavat historiantulkinnat ovat tehokkaimpia keinoja edistämään aiotujen päätösten läpimenoa, koska ne ovat identiteetin selkeäpiirteisimpiä määrittelijöitä ja yhteisön vahvistajia. Siten juuri traumot ja mustavalkoiset historiankuvat auttavat suurten kriisien yli.

Itäeurooppalaisten valtioiden EU:hun liittyminen vahvisti yllä mainittua tilannetta. Liittyminen tuotti illuusion, että demokratia on saavutettu kun kerran vanha Eurooppa hyväksyy joukkoonsa. EU-jäsenyys lopetti samalla keskustelut demokratian olemuksesta sekä nykyisyyden ja menneisyyden yhteyksistä siinä. EU:n puolelta jäsenyyden myöntämisen takana oli lyhytnäköisten markkinataloushyötyjen lisäksi myös idealismia siitä, että demokraattisen kehityksen puolitiessä oleviin voi vaikuttaa parhaiten Euroopan yhteisön sisältä. Vanhojen valtioiden ylimielinen itsevarmuus ei ottanut huomioon sitä, että vuorovaikutus voi tapahtua myös toiseen suuntaan. Itäeurooppalainen ajattelutapa nimittäin säteilee rajojen yli ja vaikuttaa tulokkaiden asennoitumiseen EU-asioissakin. Sitä paitsi joukossa on voimaa ja idän maiden tapauksessa mustavalkoista voimaa, joka tuo EU:n areenalle antikommunistista retoriikkaa, suvaitsemattomuutta ja kärsimättömyyttä keskustelemaa kulttuuria kohtaan: yksinkertaisia totuuksia ja yksinkertaisia ratkaisuja. ■